

The concept of crowdfunding and the relevance of its legal regulation

Aminjon KALANDAROV¹

Tashkent State Law University

ARTICLE INFO

Article history:

Received April 2021
Received in revised form
28 April 2022
Accepted 20 May 2022
Available online
10 June 2022

Keywords:

public finance,
donation-based
crowdfunding,
reward-based
crowdfunding,
lending-based
crowdfunding,
equity-based crowdfunding,
startups,
Kikstarter.

ABSTRACT

This article discusses the essence of crowdfunding, its origin, popular crowdfunding platforms and their legal norms in foreign countries, the importance and necessity of legal regulation of crowdfunding in the Republic of Uzbekistan.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss5/S-pp229-234>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kraudfanding tushunchasi va uni huquqiy tartibga solishning dolzarbligi

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

ommaviy moliyalashtirish,
xayriyaga asoslangan
kraudfanding,
mukofotga asoslangan
kraudfanding,
kreditga asoslangan
kraudfanding,
aksiyalarga asoslangan
kraudfanding,
startaplar,
Kikstarter.

Ushbu maqolada kraudfanding moliyalashtirish usulining mohiyati, uning kelib chiqishi, xorijiy mamalatlarda ommalashgan kraudfanding platformalari va ularni huquqiy tartibga soluvchi normalar, O'zbekiston Respublikasida Kraudfandingni huquqiy jihatdan tartibga solishning ahamiyati va zarurati haqida so'z boradi.

¹ Teacher of the "Business Law" department, Tashkent State Law University. E-mail: aminjonqalandarov9@gmail.com.

Понятие краудфандинга и актуальность его правового регулирования

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

общественное
финансирование,
краудфандинг на основе
пожертвований,
краудфандинг на основе
вознаграждений,
краудфандинг на основе
кредитования,
краудфандинг на основе
акций,
стартапы,
Кикстартер.

В данной статье рассматривается сущность краудфандинга, его происхождение, популярные краудфандинговые площадки и их правовые нормы в зарубежных странах, важность и необходимость правового регулирования краудфандинга в Республике Узбекистан.

Bugungi kunda innovatsiyalar jamiyat hayotining muhim tarkibiy qismiga aylandi. Aksariyat tadqiqotchilarning fikricha, innovatsiyalar iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotning dvigatelidir. Ma'lumki, innovatsiyalarni moliyalashtirishning asosiy manbalari budjet va budjetdan tashqari jamg'armalardir. Byudjet mablag'lari hisobidan moliyalashtirish davlatning innovatsion siyosatiga, uning maqsadlari va ehtiyojlariga muvofiq amalga oshiriladi. Byudjetdan tashqari mablag'lar innovatsion faoliyat subyektlari tomonidan mustaqil ravishda jalb qilinadi. Dunyoning ko'pgina mamlakatlarida moliyalashtirish ham davlat, ham xususiy investorlar tomonidan parallel ravishda amalga oshiriladi. Hozirda moliyalashtirishning kraudfanding shakli keng ommalashib borayotgan usullardan biri hisoblanadi.

Kichik va o'rta tadbirkorlik tuzilmalari faoliyatini qo'llab-quvvatlashga ta'sir qiladigan asosiy faktorlaridan biri bu moliyaviy yoxud daromad manbasiga yo'l topish sanaladi. Mazkur holatlarda ko'pchilik kichik va o'rta biznes vakillari investitsiya jalb etish bilan bog'liq qiyinchiliklarni ortda qoldirish uchun o'zlarining iqtisodiy o'sishlarini ta'minlash maqsadida moliyalashtirishning muqobil manbalari (ASF – Alternative sources of finance)ga murojaat qiladilar [1]. Mana shu muqobil manbalarning bir turi sifatida kraudfanding so'nggi yillarda keng qo'llanilib kelinmoqda.

Iqtisodiy faoliyatning turli sohalaridagi loyihalarni jamoaviy moliyalashtirishning yangi modeli sifatida kraudfandingning paydo bo'lishi va tez o'sishiga axborot texnologiyalari, internetning keng rivojlanishi, ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va tahlil qilish texnologiyalarining paydo bo'lishi va jadal rivojlanishi sabab bo'ldi.

Kraudfanding atamasi ingliz tilidan olingan bo'lib, "crowd – xalq, omma", "funding – moliyalashtirish" degan ma'noni anglatadi. Kraudfanding (crowdfunding) odamlarning boshqa odamlar va tashkilotlar tomonidan boshlangan loyihalarni qo'llab-quvvatlash uchun o'z resurslaridan foydalanadigan jamoaviy hissasi sifatida ta'riflanishi mumkin.

Iqtisodchi N.Rasulov fikricha, kraudfanding bu innovatsion loyihalar va g'oyalarni jismoniy shaxslar tomonidan ixtiyoriy mablag'lar orqali moliyalashtirish bo'lib, daromad olish ehtimoli mavjud bo'lishi yoki mutlaqo bo'lmasligi ham mumkin. Bunda yo'naltirilgan mablag' evaziga kraudfander tomonidan mahsulot yoki xizmat mukofot tariqasida taqdim etiladi [2].

Zamonaviy dunyoda bu jarayon internet yordamida amalga oshiriladi. Internetda juda ko'p sonli saytlar mavjud bo'lib, ularda har qanday internet foydalanuvchisi o'z loyihasini muhokama qilish uchun qo'yishi mumkin, so'ngra loyihani va uning maqsadini tavsiflaydi, loyihani amalga oshirish uchun zarur bo'lgan miqdorni va uni to'plash muddatini ko'rsatadi. Shuningdek, hamma uchun ochiq bo'lishi kerak bo'lgan mablag' yig'ish haqida ma'lumot beradi. Sayt uchinchi shaxs sifatida ishlaydi, u hech kim oldida javobgar emas, faqat loyihani ommaga taqdim etishga yordam beradi va yig'ilgan mablag'larni boshqaradi.

Kraudfanding platformasi innovatsion jarayonlarni xalq tomonidan moliyalashtirishdagi zamonaviy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. U nega aynan innovatsion jarayonlarni moliyalashtirishda qo'l kelishi mumkin? Sababi, u jismoniy shaxs tomonidan mavjud bo'lmagan mahsulot yoki xizmatni moliyalashtirishda yuqori tavakkalchilikka qo'l uradi. Natijada, yaratilishi mumkin bo'lgan mahsulotni ishlab chiqarish va amaliyotga tatbiq etish ehtimolligi ko'p hollarda iste'molchi (xalq)ga bog'liq bo'lib qoladi. Shuningdek, yuqori tavakkalchilikka yo'l qo'yilgan loyiha muvaffaqiyatsizlikka uchraydigan bo'lsa, loyihaga pul kiritgan omma zarar ko'radi. Ammo boshqa moliyalashtirish instrumentlaridan (usullaridan) farqli jihati shundaki, kraudfanding moliyalashtirishda tomonlar ko'rgan zarar katta bo'lmaydi, chunki yig'ilgan mablag' kichik summalardan tashkil topadi va bu kraudfanding loyihasini kichik mablag'lar bilan moliyalashtirgan investorlarga katta zarar yetkazmaydi.

Demak, yuqoridagi fikrlardan kraudfanding tushunchasiga quyidagicha ta'rif berish mumkin:

Kraudfanding – bu yangi biznes tashabbusini moliyalashtirish uchun ko'p sonli jismoniy shaxslarning kichik miqdordagi kapitalidan foydalanish. Kraudfanding investorlar va tadbirkorlarni birlashtirish uchun ijtimoiy media va kraudfanding veb-saytlari orqali odamlarning keng tarmoqlariga oson kirish imkoniyatidan foydalanadi va investorlar pulini an'anaviy mulkdorlar, qarindoshlar va venchur kapitalistlar doirasidan tashqariga kengaytirish orqali tadbirkorlikni rivojlantirish imkoniyatini yaratadi.

2006-yilda tashkil etilganidan buyon sarmoyadorlarga mukofot to'lash usuliga qarab kraudfandingning turli modellari yaratilgan. Xususan, kraudfanding modellarining to'rtta asosiy turini ajratib ko'rsatish mumkin [3]:

Xayriyaga asoslangan kraudfanding (donation-based crowdfunding) oddiy model bo'lib, odatda, ijtimoiy yoki xayriya maqsadlarida qo'llaniladi. Investorlar, asosan, altruistik motivatsiya bilan harakat qilishadi va ular evaziga biror narsa kutmasdan pul xayriya qilishadi. Xayriyaga asoslangan kraudfanding platformalariga GoFundMe (<http://www.gofundme.com/>), YouCaring (<https://www.youcaring.com/>) va Crowdrise (<https://www.crowdrise.com/>) kabilarni misol qilish mumkin.

Mukofotga asoslangan kraudfanding (reward-based crowdfunding) eng mashhur modeldir. Nomidan ko'rinib turibdiki, investorlar loyihaga olib kelgan pul miqdoriga qarab mukofot oladilar. Mukofotlar oddiy narsadan, masalan, rahmat otkritkasidan mahsulot prototipigacha bo'lishi mumkin. Pul mukofotlari hech qachon ruxsat etilmaydi. Ushbu model, asosan, san'at, musiqa, o'yinlardan tortib dizayn va texnologiyagacha bo'lgan ijodiy loyihalar uchun ishlatiladi. Bundan tashqari, mukofot modeli, ko'pincha, bozorga kirishdan oldin oldindan sotish shakli sifatida ishlatiladi. Eng birinchi va eng katta mukofotga asoslangan kraudfanding platformalaridan ikkitasi Kickstarter (<http://www.kickstarter.com>) va Indiegogo (<https://www.indiegogo.com/>).

Kreditga asoslangan kraudfanding (lending-based crowdfunding). Iste'molchi (P2P peer-to-peer) va biznes kreditlash (P2B peer-to-business) ko'rinishidagi kreditlashga asoslangan kraudfanding Yevropadagi eng yirik muqobil moliya bozori segmentini tashkil etadi [4]. Ushbu turdagi kraudfandingda investorlar iste'molchilarga yoki korxonalarga kichik kreditlar orqali mablag'larni taqdim etadilar va to'lov evaziga foiz oladilar. Bu banklar taklif qilishi mumkin bo'lgan kreditlarga qaraganda arzonroq narxda qarz olishning bir usuli. Ushbu modelga Prosper (<https://www.prosper.com/>), Twino (<https://www.twino.eu/>) va Bondora (<https://www.bondora.com/>) larni misol qilish mumkin.

Aksiyalarga asoslangan kraudfanding (equity-based crowdfunding) investorlarga kichik aksiyalarni sotib olish orqali moliyalashtiriladigan kompaniyaning aksiyadorlari bo'lish imkoniyatini taklif qiladi. O'zlarining moliyaviy hissalarini evaziga investorlar biznesning potensial foydasini bo'lishadilar. Dunyodagi birinchi kapitalga asoslangan kraudfanding platformalaridan biri 2010 yilda ishga tushirilgan inglizcha Crowdcube (<https://www.crowdcube.com/>) hisoblanadi.

Ko'pgina yurisdiksiyalarda cheklovlar (qoidalar) kimlar yangi biznesni moliyalashtirishi mumkinligi va ularga qancha hissa qo'shishi mumkinligiga nisbatan qo'llaniladi. Ushbu qoidalar murakkab bo'lmagan yoki boy bo'lmagan investorlarni o'z jamg'armalarini haddan tashqari xavf ostiga qo'yishdan himoya qilishi kerak. Ko'pgina yangi korxonalar muvaffaqiyatsizlikka uchraganligi sababli ularning investorlari o'zlarining kiritgan sarmoyalarini yo'qotish xavfi yuqori. Kraudfanding tadbirkorlarga sarmoya kiritish uchun puli bor har qanday kishidan yuz minglab yoki millionlab dollar yig'ish imkoniyatini yaratdi.

Potensial investorlarning huquq-manfaatlari, mablag'larining himoyasini ta'minlash uchun, albatta, kraudfandingni huquqiy jihatdan tartibga solish zaruriyati yuzaga keladi.

Kraudfandingni huquqiy jihatdan tartibga solish tegishli kompaniyalarga yoki investorlarga kraudfanding orqali qimmatli qog'ozlarni taklif qilish va sotish imkonini qonuniylashtiradi va kraudfanding investorlarida sohaga bo'lgan ishonchni kuchaytiradi.

Kraudfandingni huquqiy tartibga solish va bu orqali uni ommalashtirish bo'yicha qilingan ishlarga AQSh qonunchiligidagi yangiliklarni misol qilish mumkin.

2012-yilga kelib, AQSHda Barak Obama prezidentligi davrida "Our Business Startups Act yoki JOBS Act" ("Bizning startup biznes") yangi qonuni qabul qilindi. Bu esa turli darajadagi kompaniyalarga kraudfanding asosida moliyalashtirishni bir million dollarga oshirish imkoniyatini ochib berdi [5]. Natijada AQSHda faoliyat yurituvchi kompaniyalar tomonidan taqdim etilayotgan turli loyihalarni kraudfanding platformasi asosida moliyalashtirish, uning kraudfanderlari tomonidan aksiyalarni kichik miqdorda yoki arzon narxlarda sotib olish orqali amalga oshirilishi jadallashdi.

Shu o'rinda jahon miqyosidagi eng yirik kraudfanding maydonchasi sifatida tanilgan "Kikstarter"ni keltirib o'tsak. Ushbu sayt (kraudfanding maydonchasi)ning asosiy maqsadli shiori "Hammasi yoki hech narsa"dir. Ular, asosan, kino, texnologik buyumlar, o'yinlar, oziq-ovqat mahsulotlari, musiqa, dasturiy vositalar va boshqa turdagi loyihalarni saytda e'lon qilish hamda xalq tomonidan moliyalashtirish bilan shug'ullanadi. "Kikstarter" kraudfanding maydonchasida mualliflar tomonidan taqdim etilayotgan loyihalarni saytda joylashtirishda ayrim cheklovlarning mavjudligi bilan boshqa bir platformalardan ajralib turadi. Masalan, saytda e'lon qilingan loyiha 60 kun (dam olish

kunlarisiz) ichida yetarli miqdordagi mablag'ni to'play olmasa, muallif to'plangan mablag'larni (agar to'plangan bo'lsa) to'liq qaytarishga majbur. Kraudfanding platformasining yana bir farqli jihati shundaki, sayt har bir loyiha uchun yig'ilgan mablag'larning 5 foizini o'ziga xizmat haqqi ko'rinishida olib qoladi.

Bundan tashqari, Yevropa mamlakatlaridagi kraudfanding maydonchalari ham anchagina rivojlangan. Xususan, Buyuk Britaniyada 2017-yilda Crowdcube, Seedrs va SyndicateRoom kabi kraudfanding platformalari orqali kompaniyalarga 217,7 mln funt sterling investitsiya yo'naltirilgan [6].

Keltirib o'tilgan kraudfanding platformalari oddiy mexanizm asosida ishlaydi. Ya'ni muallif g'oya yoki loyihasini platformaga joylaydi. Bir vaqtning o'zida istalgan shaxs ixtiyoriy ravishda internet orqali ro'yxatdan o'tib, ushbu loyihani shaxsiy mablag'lari bilan moliyalashtirishi mumkin. Agarda shaxsda yirik miqdoriy summadagi loyiha uchun homiylik istagi uyg'onsa, unda ushbu kraudfanding platformasi bilan o'zaro hamkorlik aloqalarini amalga oshiruvchi internet pul o'tkazmalari orqali moliyalashtirishi mumkin [7].

O'zbekiston Respublikasida investitsiya faoliyatini huquqiy tartibga solish manbalari haqida gapirganda shuni ta'kidlash joizki, investitsiya qonunchiligi ham ommaviy huquq, ham xususiy huquq normalarini o'z ichiga oladi, ular investitsiya faoliyatini huquqiy tartibga solishning murakkab xususiyatini aks ettiradi [8]. O'zbekiston qonunchiligida investitsiya faoliyatining turli turlarini amalga oshirishni tartibga soluvchi umumiy huquqiy normalarni belgilovchi zamonaviy normativ hujjat mavjud emas.

Respublikamizda 2016-yilga kelib, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish jarayonini yangicha zamonaviy, xalqaro standartlar asosida takomillashtirish, raqobatbardoshlik darajasini oshirish, valyuta ayriboshlashni liberallashtirish, investitsion jozibadorlikka erishish, innovatsion loyihalarni tez va samarali ishlab chiqarish hamda uni moliyalashtirishda muqobil mexanizmlardan foydalanish asosiy maqsadlardan biriga aylandi. Hozirgi kunga kelib, O'zbekistonda ham kraudfanding platformasidan foydalanish imkoniyatlari kengayib, normativ-huquqiy hujjatlarda o'z aksini topmoqda. Xususan, 2018 yil avgust oyida xorijiy mamlakatlar tajribasidan o'rnak olgan holda O'zbekistonda ham kraudfanding platforma maydonchasi ishga tushirildi. Ammo ushbu MFond.uz deb ataluvchi platforma ommalashmaganligi bois uning ham faoliyati to'xtadi. 2013-yilda ham OAV turli loyihalarni amalga oshirish uchun mablag'lar jalb etish bilan shug'ullanadigan Factor.uz onlayn-maydonchasi ishga tushirilgani, uning doirasida bir nechta loyiha taklif etilgani haqida xabar bergandi. Ammo oradan bir yil o'tgach, bu platforma ish faoliyatini to'xtatgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 28-apreldagi PQ-4699-son qaroriga muvofiq [9], shuningdek, tadbirkorlik subyektlarining startaplari va loyihalarini moliyalashtirishning muqobil mexanizmlarini joriy etish maqsadida 2020-yil 30-sentabrda Vazirlar Mahkamasining "Kraudfanding platformasi orqali axborot texnologiyalari sohasidagi loyihalarni ommaviy moliyalashtirish mexanizmlarini yaratish to'g'risida"gi Qarori loyihasi e'lon qilindi. Ushbu qaror loyihasiga "Axborot texnologiyalari sohasidagi loyihalarni ommaviy moliyalashtirish (kraudfanding) tartibi to'g'risidagi vaqtinchalik Nizom" ilova sifatida berilgan. Ushbu nizomda kraudfanding platformasi faoliyatini tashkil etish tartibi, loyihalarni kraudfanding platformasiga joylashtirish tartibi va ularni moliyalashtirish tartibi kabi masalalar aks etgan [10].

Ushbu zamonaviy moliyalashtirish maydonchasidan (kraudfanding platformalaridan) foydalanish ehtimoli mamlakatimizda past darajada bo'lsa-da, bu jarayonda kraudfanding platformasi faol harakatlarni amalga oshirmayapti, deb aytish ham noo'rin, albatta. Xalq tomonidan moliyalashtirish imkoniyatini takomillashtirish ma'lum bir vaqtni talab etadi. Bunda aholini kraudfanding maydonchasidan foydalanish va unda taqdim etilayotgan loyihalarni moliyalashtirishda ma'lum darajadagi bilim hamda malaka talab etiladi. Shu bois, mamlakatimizda kraudfanding platformalarini rivojlantirish, ularning samarali ishlashini ta'minlash uchun avvalo ommaning ham bu boradagi bilimlarini, qiziqishlarini orttirish yo'lida targ'ibot va tushuntirish ishlari keng miqyosda olib borilishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Eniola A.A., Entebang H. SME Firm Performance-Financial Innovation and Challenges. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2015, no. 195, – PP. 334–342. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.06.361>
2. Rasulov N. Инновацияларни молиялаштиришда краудфандинг платформаси механизмидан фойдаланиш. *Илм-фан ва инновацион ривожланиш* / 2019 – No3.
3. Mollick E. 2014. "The Dynamics of Crowdfunding: An Exploratory Study." *Journal of Business Venturing* 29 (1): 1–16
4. Ziegler T., R. Shneor, K. Garvey, K. Wenzlaff, N. Yerolemu, R. Hao, and B. Zhang. 2018. "Expanding Horizons: The 3rd European Alternative Finance Industry Report." Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract¼3106911> or doi:10.2139/ssrn.3106911.
5. Карелов С. Перспективы краудфандинга: в США – закон, в России – мошенничество. URL: <https://republic.ru/posts/I/875352>
6. Сомервелл. М. Топ-10 краудфондинговых платформ для бизнеса в 2018 году. URL: <https://www.growthbusiness.co.uk>
7. Спиридонова Е.В., Сошников Д.С. Успешный краудфандинг в России и за рубежом // *Российское предпринимательство*. / т. 17., № 22. – 2016. – С. 3186
8. Kalandarov A. Legal regulation of venture investments in the Republic of Uzbekistan // *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka*. – 2022. – Т. 2. – №. 1.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 28.04.2020-yildagi PQ-4699-son. <https://lex.uz/docs/-4800657>.
10. Normativ-huquqiy hujjatlar loyihalari muhokamasi portali. <https://regulation.gov.uz/uz/document/22796>.